

# Nemzeti kisebbség, tudomány, tudománypolitika\*

Birkózunk a közép-európai politikai átalakulás keltette nehézségekkel. A diktatúrák lebontásának problémáival: a politikai intézményrendszer és egyben a munkaszervezet átgyúrásával. Az előbbi még csak egyszerűbbnek látszik, de az utóbbi már keservesnek. Keservesnek, mivel emberek millióit érinti. Amikor a termelési ágazatok át- és leépítésére kerül sor, hozzáigazítandó termékszerkezetünket a világgpiachoz. És keservesek a gondolkodás átalakulásának évtizedei is: akár a munkaerő szükséges továbbképzését sürgetjük, egy új munkamorál kiformalását, akár az új típusú toleráns magatartásformát sürgetjük világnézeti-felekezeti vagy etnikai-nemzeti kérdéskörökben. Csak most látjuk: nemcsak a diktatúrák örökségével kell megbirkóznunk, hanem az évszázada felgyűlt konfliktusokkal is. Amelyek most, a demokrácia intézményeinek keretei között a felszínre törnek. S amelyek feloldásához nincsenek nyugat-európai, amerikai vagy egyéb kontinensen megpróbált modellek. Kétségtelen: a felszakadt konfliktusok közé sorolódik a közép-európai térség nemzeti kisebbségeinek „ügye”. És feloldásához nincs semmi követhető, másolható eljárás. Birkózunk a számvetéssel, saját fel fogásunkban is.

## Nemzeti szállásterület – államterület

Területi-igazgatási egység és nemzeti szállásterület sohasem esett egybe a közép-európai térség újkori történelme során. Ismételtetjük immáron évtizedek óta, s igyekszünk levonni a következtetést politikai, kulturális, tudományos célkitűzéseinkre vonatkozóan. Az ellentmondásra – természetesen – mindig azon nemzet vezetői figyeltek fel, amelyik nemzet a maga számára hátrányosnak érezte az államigazgatási határok és a nemzeti település mezsgyéinek ilyen szétválását. Az I. világháború előtt 1830(78) óta állt fenn a magyar állam déli határa mentén a szerb állam, s a magyar állam határain belül a szerb kisebbség. 1859 óta létezett a magyar állam délkeleti határa mellett az egyesült román állam, és éltek románok a magyar állam határain belül. „Természetesnek” tekinthetjük, hogy az európai államnacionalizmusok korában a magyar nemzet középosztálya a magyar nemzet „termékének” tartotta az államterületen kialakult intézményeket, és arra törekedett, hogy az állam egészének magyar jelleget kölcsönözzön. És „természetesnek” tekinthetjük, hogy a határokon túl a román és a szerb állam szerette volna a szomszéd magyar királyságban élő szerbek, románok lakta területeket is magához csatolni. Ekkor még nekik „fájt” a nemzeti szállásterület és államterület szétválása. 1920 után változott a helyzet. Ellenkezőjére. A magyar nemzet több mint egyharmadát leszakították a magyar államtestről. Most már nekünk, magyaroknak „fájt” államterület és nemzeti szállásterület ilyen szétválása. A trianoni Magyarországon az új történelmi-politikai program megfogalmazói immáron az állam mellett az államtól elváló nemzeti szempontok fontosságát hangsúlyozták. Hiszen a nemzet jelentős része más államterületen élt, s keresték a nemzettest egyes tagjai között a kapcsolódás lehetőségét. És most már a kiterjedt államterülethez jutott románok és szerbek hangoztatták az államnemzeti szempontokat: az államalkotó, azaz a többségi nemzet szükséges elsőbbségét az államon belül. A magyar politikai gondolkodás addig a következtetésig jutott el: vissza kell állítani „természetesen” a történelmi magyar állam határait, meg kell majd őrizni abban a magyarság vezető szerepét, de messzemenő önállóságot kell biztosítani a nem magyar népeknek, akár föderatív jelleggel is.

Azután jöttek a területrevíziók, és tudjuk, hogy a magyar állam nem valósította meg 1938 után még csak a föderatív eszme híveinek programját sem. Mint ahogy az 1920–1938 közötti években az új szomszédok sem teljesítették a kisebbségeknek tett ígéreteiket. Azután a II. világháború békéi egyértelműen foglaltak állást az évszázados vitakérdésben: nem az államhatárokat kell igazítani a nemzeti szállásterülethez. Hiszen az amúgy is lehetetlen. A polgár számára a legfontosabb az állam, az igazgatási egység működése. A nemzeteknek kell igazodniuk az államhatárokhöz. Még a kitelepítésekkel is kísérleteztek. Rövid távon kevés az eredmény. A másik kísérlet: autonómiákat adni a kisebbségeknek. (Éppen Románia és Bulgária élt a javaslatokkal.) Rövid ideig ez utóbbiak célravezetőnek látszottak a térségben. A szovjet rendszer bevezetése magával vonta a szovjet marxizmus egyoldalú államközpontúságának győzelmét. Majd amikor a térségben feltámadtak 1968 után az új nacionalizmusok, azok elsősorban az államhatárok között élő kisebbségi nemzetek megsemmisítésére törekedtek. S ezek az új nacionalizmusok nyugaton még „progresszívnek” is tűntek, mivel erős volt szovjetellenességük. És nyugati barátainkat elsősorban ez utóbbi érdekelte a térség gondjai közül. Ekkor szűnik

*Folytatás a 23–24. oldalakon*

\* Előadás az MTA-n, az Európa Intézet Budapest közös rendezvényén az Erdély Múzeum Egyesület budapesti bemutatkozásán.

## TARTALOM

- **Glatz Ferenc:** Nemzeti kisebbség, tudomány, tudománypolitika 2

### FIGYELŐ

- **Hatházi Gábor:** Hová lettek az avarok? Beszélgetés Györfy Györggyel 3
- **Székely György:** Az óbudai egyetem 10
- **Hegyi Klára:** Délszlávok és magyarok 12
- **Szász Zoltán:** Panama és kormány, 1912 14

### KÖZÖS DOLGAINK

- **Egyed Ákos:** Magyar–román békekötés 1848-ban 16
- **Stemlerné Balog Ilona:** Németek kitelepítése, 1946–47 18
- **Vadkerty Katalin:** Nemzeti átnevelés 20

### ÉLETKÉPEK, HÉTKOZNAPOK

- **Lányi András:** Az újpesti indiánusok 25

### A KÁDÁR-KORSZAK TÖRTÉNETÉBŐL

- **Herbai István:** Párt és irodalom 30

### KALÁSZATOK

- **S. Nagy Anikó:** Egy pesti drogéria fénykora 30
- **Gecsényi Lajos:** Az osztrák követ Rákosinál 31
- **Keglovich Rita:** Ausztria krónikája, 1952–55 31

A História e számának megjelenését támogatja a Nemzeti Kulturális Alap, a Soros Alapítvány és a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány

## História

Szerkesztő: GLATZ FERENC

A szerkesztőség munkatársai:

**KERTÉSZ ISTVÁN, SIPOS PÉTER, SZAKÁLY FERENC, VÖRÖS KÁROLY**

**Munkatársak: Demeter Zsuzsanna (kép), Stemlerné Balog Ilona (kép), Kovács Éva (szöveg), Horváth Imre (számítógépes tördelés)**

Felelős kiadó: História Alapítvány

Elnök: Niederhauser Emil

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Úri u. 53.

Telefon: 156-0457 Levélcím: Pf 9. Bp. 1250

A História Alapítvány bankszámlaszáma:

501-012539-4 OTP Bp., I. Ker. Alagút u. 3.

Szedés, tördelés: MTA TTI Kiadványcsoportja

Vezető: Burucs Kornélia

Készült a Veszprémi Nyomda Kft-nél

Veszprém, Órház u. 38.

Felelős vezető: Fekete István igazgató

Terjeszti: a Magyar Posta

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál

és a Helírnél, 1900 Budapest, Lehel u. 10/a

közvetlenül vagy postautalványon

Megjelenik évente tízszer.

Előfizetési díj: 1 évre 500 Ft

Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi

Vállalat

Budapest, Pf. 149, H-1389

HU ISSN 01392409. Index: 25384

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

# Nemzeti kisebbség, tudomány, tudáspolitikai

Folytatás a 2. oldalról

meg Romániában véglegesen a magyarság területi autonómiája, Csehszlovákiában felgyorsul az etnikumellenes településpolitikai. És Magyarország sem maradt ki a sorból: visszafejlesztik a teljes anyanyelvű kisebbségi oktatást és helyette jön az iskolai kétnyelvűség.

## Államnemzet – kultúrnemzet

Meg kell szabadítani nemzetfelfogásunkat az államközpontú elemektől és meg kell szabadulnunk mindenekelőtt a marxizmus államközpontúságától – igyekeztünk még a '70-es években a tudomány berkeiben elméleti fejtegetéseinkkel bizonygatni. A közép-európai népek története azt mutatja, hogy e népek nem szükségszerűen államnemzeti formában élhetik le életüket. Nyúlunk vissza a marxizmus és a nemzetállamok előtti korszak politikai gondolkodóihoz, s figyeljünk arra, hogy azok még milyen világosan különböztetnek meg államnemzeti és kultúrnemzeti létet.

Az 1980-as évek elején igyekeztünk megfogalmazni a magyarság elhelyezkedésének alapkérdéseit, a Trianont rögzítő, II. világháború utáni helyzetben. Kihasnálva a História több mint félszáz ezres példányszámát, immáron a szélesebb közönséghez fordultunk. Állam és nemzeti szállásterület nem esik egybe, de ebből nem a területrevízió, azaz az államhatárok tologatásának következtetéséhez kell eljutnunk, ahogyan eljutott e tézishoz a két háború közötti történetírás és politikai gondolkodás. Vegyük tudomásul e térségben élő népek, és mindegyikük politikai adminisztrációit: az államnemzet és a kultúrnemzet nem esik egybe. A Romániában, Csehszlovákiában, Ukrajnában, Jugoszláviában, Ausztriában élő magyar nemzeti kisebbség a magyar kultúrnemzet tagjai. Mint ahogy azok lehetnek a világ más tájaira szakadt honfitársaink is. Ugyanígy a magyarországi nem magyar népcsoportok is szerves részei a román, szerb, horvát, német, szlovák kultúrnemzetnek. Időközben mindegyikük hű adófizető állampolgára annak az államnak, amelynek területén él és dolgozik. Bújtattott revizionizmusnak, nacionalizmusnak érezték akkor e tézisek ilyen egyértelmű leszögezését. Határokon innen, határokon túl.

Azután következtek az átalakulás évei. 1989–90-ben ugyanezen alapelveket követve helytelenítettük azt az iskolapolitikát, amely Magyarországon feladta a teljes anyanyelvi oktatást és helyette a kétnyelvűséget hozta, modernizálás címen. Azért helytelenítettük, mert komolyan vettük a térség történelméből levont következtetéseinket: a hazai kisebbségek kultúrnemzeti létének biztosítását. A demokratikus átalakulás első heteiben, 1990 kora tavaszán megértésre találtak az alapelvek Pozsonyban, Bukarestben. Arról igyekeztünk meggyőzni szomszédainkat: a magyarság nem akarja a térség átalakulásait kizárni újabb területrevíziókra, de az állam erejével is fellép a szomszédokban élő magyar kisebbségek kultúrnemzeti jogainak érdekében. Javasoltunk közös kiadót szlovákoknak, románoknak, ahol magyarországi nemzettársaik számára anyanyelvű tankönyveket, folyóiratot, könyveket állíthatnak elő, s közös vállalkozásokat, melyek ugyanezt biztosítják a szomszédainkban élő magyarságnak. Javasoltunk megállapodásokat a felsőoktatásban, hiszen egyértelmű, hogy teljes körű anyanyelvi felsőfokú képzést egy kisebbség számára a többség nem biztosíthat. De miért ne lehetne a magyarországi szlovákság és románság, délszlávság jövődó tanárait vagy éppen valamilyen kis szak jövődó kutatóit Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia egyetemén képezni? S a szomszédos államok magyar anyanyelvű főiskoláin nem üzemeltethető kis szakokról a képzést Magyarországra telepíteni? Miért ne lehetne rugalmas kontingenst megállapítani az államok között? De ugyanígy eljárni a szakirányú közép- és szakmunkásképzésben vagy a tanári, illetve általában a szakember-továbbképzésben. Ezek a megoldások könnyítik is az állam gondjait: a kisebbségi oktatás „bekezdési költsége” jóval magasabb, „drágább”, mint a többségi nemzeté. Ugyanazon tanárra, iskola-légtérfélméterre kevesebb diák jut. – Viták voltak ezek, amelyek megindultak egy olyan időben, amikor még az állami adminisztráció a demokratikus kibontakozás reményében élt...

## Demokrácia és nemzet

Azután jött a többpártrendszeri demokrácia. És felszakadtak a régi keservek, az egymáson ejtett sebek. A többpártrendszerű demokrácia egyértelmű előnyei mellett világossá váltak annak deficitjei. A rendszer óriási előnye minden más eddigi politikai berendezkedéssel szemben: felszínre hozza a társadalom mélyéről a polgárok valós konfliktus-érzéseit, annak nyilvánosságát ad. A szó valós problémákról folyik, és a problémák valós nagyságukban mutatkozhatnak meg. Vagy éppen csekélységükben. Most, 1990–94 között a rendszer ezen előnye felmutatta a térség hátramaradottságát is. A felszakadt 150 esztendő etnikai-nemzeti gyűlölködése a politika nyilvánossága elé kerültek. Az 1990. évi egyetértésben megindult vitákat most veszekedések váltották fel. A média-orientált sokpárti adminisztráció demokratikus szavazatvadászai pedig felfedezték a szavazatnyerés legolcsóbb módját: a nemzeti demagógiát. Sőt, akik tegnap még a nemzetközi liberalizmus oldalvizein találták meg politikai egzisztenciáikat, egy politikai fordulat után immáron a „semmi sem elég” nemzeti radikalizmusával léphetnek fel. Hiszen a politika professzionalizálódik, s ezalatt sokan azt értik, hogy az apparátus megél abból. Összetévesztve a „professzió”-t a „job”-bal, a szakértelmet az állással.

Az értelmiség most bölcsebbnek bizonyult a politikusoknál. Néhány évtizeddel ezelőtt, az új nacionalizmusok korában (1968–1990) kerítésen innen és túl egymásra morogtak és szállították a történeti-kulturális érveket az egymásra acsarkodó diktatórikus politikai adminisztrációknak. Ezen években viszont ők a nyugtató tényező. Amikor a kormányadminisztrációk nem álltak szóba egymással a marosvásárhelyi banditizmus vagy a pozsonyi nyelvtörvény miatt, akkor a szlovák–magyar, román–magyar értelmiségi találkozókon mentesíteni akartuk magunkat az „utca” nemzeti demagógiájától, és közösen kerestük őszintén egy okosabb nemzeti politika útját.

Területrevízió helyett a nemzeti kisebbségek jogainak kimódolása, a kisebbségi lét kereteinek megtalálása. Ez vezetett bennünket akkor, amikor elkészítettük a közép-európai kisebbségi politika számára javaslatunkat egy magatartáskódexre. Igyekeztünk meggyőzni kollégáinkat határokon innen és túl: a kisebbség mint kollektívum, elismerése azért szükséges az államon belül, mert esélyegyenlőséget kívánunk biztosítani a térség államaiban minden polgár számára. S ennek alapvető feltétele a teljes anyanyelvű oktatás. Iparosnak, parasztnak, értelmiségi tisztviselőnek egyaránt; az állam minden polgára államalkotó, az állam területén létrejött javak és intézmények minden polgár kérés tenyerének és agytekervényeinek terméke, függetlenül a nemzeti hovatartozástól. A nemzethez tartozás nem származás kérdése, hanem megvállás dolga; a nemzeti kisebbség kollektív jogainak elismerése még csak nem is az „öslakosság”, az egy helyben lakás évszázadoságának kérdése. (Vagyis szakítsunk egyszer s mindenkorra a „ki volt itt előbb” történeti-jogi vitáival, szakítsunk egyszer s mindenkorra államközpontú gondolkodásunkkal és sanda revíziós törekvéseinkkel, s szállítsuk le a hivatalság szintjéről a család kutatás magánszférájába az öskereséseket!)\*

Itt tartunk ma. Összegezni az elmúlt évek történéseit, keresni egy jövőképet körvonalait... (És ha már a politikai adminisztrációról itt nem is beszélünk, de jegyezzük meg: ne becsljük le az előző és a mai adminisztráció nehézségeit s az előrelépéseket sem: A térség államai közötti tárgyalások végre valós problémákról szólnak; lassan megismerkedünk egymás álláspontjaival és ellenérveivel; talán leszokunk arról, hogy a nagyhatalmakhoz fussunk támaszt keresve helyi „nemzeti érdekeink” érvényesítéséért, keressük a kisebbségi kollektív jogok helyét az individuálisan építkező liberális államrendszerben, és így tovább.)

## A kultúrnemzet fogalma

A mi feladatunk: tisztázni a fogalmakat... Mit is értünk kultúrnemzet alatt? Válaszlehetőség: azonos nyelvű, közös hagyományhoz tartozó polgárok közösségét. Az ehhez tartozás megvállás kérdése. A földgolyó népeinek érdeke az emberi sokszínűség megőrzése, ezért valljuk: Európa polgárainak életében a kultúrnemzeti lét maradandó életkeret. Az állam tehát biztosítsa a területén élő kultúrnemzetnek

\*Vö. erre a História 1992/11. számát! (A szerk.)

az etnikai, kulturális, közösségi keretek megszervezését, biztosítsa nemzeti szimbólumrendszerének használatát. (Amit nem szabad összetéveszteni a szomszédos állam szimbólumaival. A címer az államnemzeti lét szimbóluma, a nemzeti színek a kultúrnemzet szimbólumai.) Teljes oktatási és nyelvhasználatot biztosít a közösségi és az igazgatási fórumokon. És az állam területi autonómiát is biztosít kulturális alapon. A területi autonómia nem állam az államban, nem szakítja ki az adott terület termelési, gazdasági és igazgatási rendszerét az államszervezet egészéből. De jelenti a többség nyelvének igazgatási és többségi oktatási nyelv szintjére emelését.

Azután tovább a tisztázandó kérdésekkel. Vajon milyen feladatokat vállaljon át magára a többségi nemzet állama a szomszédban vagy a világban szétszórta élő nemzeti kisebbségei, jelen esetben a magyar kultúrnemzet tagjainak érdekében? A magyar állam területén élő adófizető polgárok pénzéből finanszíroz más államban termelő és ott adót fizető polgárokat.

## Származás vagy kultúraművelés

Ha komolyan vesszük fentebbi alapelveinket, az első válaszokhoz már közel kerültünk. (Igaz, nem tartjuk kétségbevonhatatlannak ezen alapelveket.) Mi nem a magyar származásúakat támogatjuk a magyar adófizetők pénzéből, hanem azokat, akik magukat magyarnak vallják. A magyar kultúra művelőit és megtartóit. A nyelvet, szokásrendszerünket, hagyományainkat használó és ezzel megőrző iparosokat éppúgy, mint a magyar nyelvű kultúra fejlesztéséért tevékeny írókat, tudósokat. Nekik a támogatás nem állampolgári jogon jár, mint ahogy az itthon élő és termelő többségi nemzet tagjainak, vagy ami államunkban élő kisebbségeinknek. Hanem kultúrnemzeti alapon... Ezért adjunk számukra a magyar kultúra megtartásáért és műveléséért ösztöndíjat, biztosítsunk számukra a miénkkal azonos pályázati jogokat itthon, és segítsük őket a magyar kultúra nemzetközi intézményrendszerébe. Ezért menedzseljük munkáikat folyóiratainkban, könyvkiadóinknál. És itt következnek a szomszéd államokkal közös kötelezettségeink. Segíteni a magyar kultúrnemzeti létének megmaradását biztosító intézményeiket. És segítsék szomszédaink is a magyarországi németek, szlovákok, délszlávok stb. intézményeit. – Kerüljön meghatározásra: a kisebbségeknek milyen országos és helyi politikai-kulturális intézményeiket fizesse saját államuk. Mint ott termelő, az állam egész közösségének fenntartásán munkálkodó és adófizető polgároknak. S kerüljön világosan meghatározásra a magánszféra elválasztása az állami szférától, a magán (s ide tartozik az egyház is) -iskolák, egyletek, műkedvelő csoportok finanszírozásának alapjai. A mi államunk vállalhasson kötelezettségeket ez utóbbiak ottani fenntartásában. Vagy válják lehetővé, hogy magánalapítványaink és a honi civil szervezeteink lépjenek kapcsolatba a szomszédos ország azonos kultúrnemzeti intézményeivel. Segítsenek akár a fenntartásban is.

Mindehhez természetesen egy nem meghatározható és nemzetközi garanciákkal sem számonkérhető tényező szükséges: az állami adminisztrációk kölcsönös jóhiszeműsége...

## Kultúrnemzet – tudománypolitika

És tovább a tisztázandó kérdésekkel. Vajon lehetnek-e a tudománypolitikának nemzeti céljai? Vajon létezik-e „nemzeti tudomány”? Újra és újra fellángoló ádáz viták tárgya e kérdés. Nemzeti tudomány nem létezik – felfogásunk szerint. A tudomány sem a kutatás tárgyában, sem a megismerés céljában nem lehet nemzeti. De a tudomány nemcsak megismerő tevékenység, hanem egyben intézmény is. És a tudománynak, mint intézménynek, társadalmi funkciójában igenis vannak nemzeti feladatai.

Maradjunk hűek fentebbi felfogásunkhoz. (Még ha nem is tartjuk vitathatatlannak azt.) A polgár esélyegyenlőségét akarjuk mindenek előtt biztosítani a társadalmi lét minden területén. És azt is jelenti: a szakmai ismereteket és a gondolkodásformálás különböző szintjeit biztosítani kell a polgár anyanyelvén. Mind a szakmunkásképző tanulói, mind az egyetem hallgatói csakis anyanyelvükön képesek a legbonyolultabb gondolati műveletekre. (Fel kell adni generációnk álmát a hatvanas évekből: a kétnyelvűség a köznapiság szintjén is világméretű lesz az ezredfordulóra.) Ahhoz viszont, hogy alsó-, közép- és felsőfokú

jó minőségű anyanyelvi tankönyvek készüljenek, ahhoz a modern tudomány legújabb eredményeinek jelen kell lennie az anyanyelvi kultúrában. Éppúgy szükségünk van a világ természettudományainak, műszaki tudományainak anyanyelvi jelenlétére, mint a társadalomtudományokra és a szépirodalomra. Ilyen értelemben a természettudományok, a matematika is tölt be nemzeti funkciót. (Elfogadhatatlannak tartjuk tehát a tudományokon belül ún. nemzeti – azaz humán – és ún. nemzetközi tudományokról beszélni. Annál is inkább, mert a humántudományok ugyanúgy, mint a természettudományok, mit sem érnek, ha nem a nemzetközi színvonalon és annak szempontjai között mozognak.) Ha nincs magas színvonalon művelt anyanyelvi tudományosság, nincsenek magas színvonalú ipari-mezőgazdasági szakkönyvek, és nincsenek kis- és középiskolások számára jó minőségű tankönyvek.

A kultúrnemzeti léthez tehát hozzátartozik mindazon tudományágak támogatása, amelyek ezért a kultúránkat éltető intézmény rendszerért tesznek. Legyenek ezen intézmények akár állami, akár magán javakból fenntartott intézmények.

## Kultúrpolitika és intézményi autonómia

Azután tovább a tisztázandó kérdésekkel. A költségvetésből élő kulturális-tudományos intézmények között milyen feladatmegosztás jöjjön létre e kultúrnemzeti intézményrendszer támogatásában? Vajon nem gondolkozunk túlságosan még mindig a centralizált állami adminisztrációhoz kötötten?

Maradjunk hűek kiindulópontunkhoz. (Nem azért, mintha nem találánánk azt akár vitathatónak is.) Az állam határozza meg az alapelveket és töltsön be koordináló funkciókat. Koordináló funkciókat a különböző autonóm intézmények között.

Az Akadémia szerepe a fentebbi alapelvek szerint világos: tagjai közé fogadja, megkülönböztetett elbírálással, a határokon túli magyarokat. Mármost azokat, akik azoknak vallják magukat, s e kultúra gazdagítói. (Vagyis a kritérium itt is nem a származás, de a megvallás.) Az első és döntő lépést e téren még a régi akadémiai vezetés 1989 márciusában meglépte. Biztosítsuk számukra a mi költségeink terhére a hazai akadémiai és tudományos életben való részvételt. És az is egyértelmű: az Akadémia intézményei adjanak kutatói ösztöndíjakat a határainkon túl élő magyarok számára, akik intézményi profiljukhoz illeszkedő témákban kutatnak. (És tegyük hozzá: azok számára is, kik nem magyar származásúak, de a magyar történelemmel, kultúrával vagy a magyar nyelvvel foglalkoznak.) Dolgozhassanak azok hazai kutatókkal azonos feltételek között, azonos íróasztaloknál és könyvtárakban.

Az egyetemek szerepe hasonlóan egyértelmű: az autonómia döntően arról, hogy tanszéki és kutatási hálózatában milyen pontokon tudja bekapcsolni a határainkon kívül élő magyarok szellemi erejét. És hol tud számukra képzési vagy továbbképzési rendszerében helyet biztosítani.

Közgyűjteményeink (múzeumaink, levéltáraink) alakítsák ki a meglévő individuális kapcsolatokon túlmenően azokat az intézményes formákat, amelyekkel az államhatárokon túlnyúló nemzeti szállásterület emlékeit, kulturális (tárgyi, szellemi) eredményeit a megőrzés, a fenntartás és a feldolgozás nemzetközi szintjére emelni segíthetik. Tisztázzák a maguk szakigazgatási szintjén az új típusú együttműködési-szervezeti formákat az ottani állami adminisztrációval.

Mindehhez koncepció, lelemény és tetterő szükséges.

\*

Kérdések és törekvések a válaszra. Törekvés arra, hogy megteremtjük a térségben élő polgárok legteljesebb életkereteit, ahol – mint különböző közösségekhez tartozó egyedek – életüket legteljesebben megélhetik. Úgy is, mint kisközösségi (családi, községi, baráti), úgy is mint szociális, úgy is mint világnézeti, és úgy is, mint nemzeti közösségi kapcsolódást kereső polgárok. A kormányzati adminisztráció pozícióiban változhatnak a pártok, változhatnak a személyek. Az értelmiség feladata távlatosabb. Neki az egyén és a közösség kapcsolatának egyetemesebb tényezőivel kell foglalkoznia.

Budapest, 1995. január 25.

GLATZ FERENC